

ДОСЛІДЖЕННЯ І ПОРІВНЯННЯ ПІДХОДІВ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «РЕГІОН»

Методологічний підхід до здійснення ринкових перетворень в економіці країни вимагає теоретичного переосмислення концепції функціонування регіональних соціально-економічних систем, насамперед, з точки зору їх локальної відносної самостійності, а також удосконалення механізму ефективного державного регулювання регіонального розвитку. Практичне здійснення ринкових перетворень повинне ґрунтуватися на розумній комбінації ринкових і адміністративних методів управління національною економікою, сукупність яких забезпечувала б його нормальне функціонування і розвиток на всіх рівнях – від країни в цілому і до окремих її регіонів.

Оскільки саме регіон є найважливішою і у багатьох відносинах визначальною частиною загальної соціально-економічної системи країни, то завдання вдосконалення методології управління особливо актуальні для регіонального рівня. У той же час, будь-який регіон у масштабах країни являє собою відносно відособлену і самостійну підсистему, що має свою внутрішню структуру, економіку, власні цілі й інтереси в сфері господарського розвитку. Тому при формуванні ринкових відносин необхідно враховувати економічні інтереси як країни в цілому, так і окремих її регіонів.

Проблемам розвитку регіону як складної соціально-економічної системи присвячена значна кількість праць Б. М. Данилишина, В. В. Дружиніна, В. С. Єгорова, Є. А. Єрохіної, Д. С. Конторова, В. І. Костюка, С. І. Пирожкова, І. В. Скорнякової, А. В. Степаненка, Л. Г. Чернюк та ін. вчених-регіоналістів. Разом із тим, регіональна економіка активно розвивається, в ній формуються нові тенденції і перспективні напрями досліджень. Перенесення центру ваги економічних реформ на регіональний рівень і посилення ролі регіонів у реалізації економічної політики держави визначили доцільність розробки нових підходів до регулювання взаємин між державою і окремими регіонами. Ця обставина обумовила необхідність переосмислення економічного змісту поняття «регіон» з урахуванням сучасних реалій державного устрою країни і особливостей реформування вітчизняної економіки. У такій постановці завдання визначення економічної сутності поняття «регіон» є складною комплексною проблемою, що вимагає проведення детального аналізу існуючих термінів і визначень цього поняття і синтезу на цій основі нового визначення, що відповідає об'єктивним реаліям економічного розвитку нашої країни. Додаткову складність у вирішенні цього завдання додає той факт, що і у вітчизняній, і в закордонній науковій літературі дотепер не презентовано чіткого і однозначного визначення даної категорії. Ця обставина є однією із причин різноманіття напрямків і методологічних концепцій у сучасних регіональних дослідженнях, як в Україні, так і за кордоном.

Метою даної статті є дослідження існуючих підходів до визначення поняття «регіон» і синтез на цій основі нового визначення, що відповідає об'єктивним реаліям економічного розвитку нашої країни.

Термін «регіон» має латинське походження (regio), що в перекладі означало «область, місцевість, частина країни, що відрізняється від інших областей сукупністю природних, історично сформованих економіко-географічних та інших особливостей, що нерідко поєднуються з особливостями національного складу населення» [1, с. 123]. У розумінні економістів регіональні особливості проявляються у встановленні специфічних пропорцій на макро- і мікрорівні. В основі економічних відносин на рівні регіону лежить розподіл усієї продукції на три групи:

- продукція, необхідна для забезпечення повсякденних потреб населення і стійкої роботи підприємств;
- продукція, яка залежно від певних умов може випускатися тільки в одному або декількох регіонах;
- продукція, випуск якої значно перевищує місцеві потреби.

Огляд наукової літератури дозволяє стверджувати, що поняття «регіон» і відповідно «регіоналізм» трактується вченими неоднозначно. Не поглиблюючись в аналіз цих трактувань, відзначимо наступне. До розкриття сутності поняття «регіон» в економічній літературі існує кілька підходів, серед яких можна виділити наступні: гео економічний, світогосподарський, технократичний («виробничий») і підхід до вивчення регіону як соціально-економічної системи (таблиця 1) [2, с. 112—116].

Таблиця 1

Порівняння підходів до розкриття сутності поняття «регіон»

Назва підходу	Зміст підходу до розкриття сутності поняття «регіон»
Гео економічний	Регіон розглядається як визначена система країн, що утворилась в процесі історичного розвитку і яка здійснює вплив на події в усьому світі завдяки своїй економічній міці, культурному і науково-технічному потенціалу. Прикладом такого регіону може виступати триада США – Західна Європа – Японія.
Світогосподарський	Регіон представляє собою групу країн, що володіють географічною близькістю, майже однаковим рівнем економічного розвитку і ступенем ринкової зрілості, наявністю спільних проблем і задач.
Технократичний	Даний підхід виник в умовах функціонування командно-адміністративної системи, де визначає значення в регіональній політиці надавалось національним інтересам, тобто макроекономічні пріоритети домінували над регіональними.
Підхід з точки зору управлінського змісту, характеристики регіону як соціально-економічної системи	Регіон має подвійну природу: з однієї сторони, він розглядається як частина національної економіки країни, а з іншої, як суб'єкт мезоекономічних відносин і розглядається як соціально-економічна цілісність. При цьому регіональна економіка вивчає закономірності і фактори, що обумовлюють розвиток виробничих сил, економічних відносин і соціальних процесів на локалізованій території.

В умовах відкритої економічної системи й перенесення акценту економічних реформ у регіони структура економічних відносин регіону характеризується існуванням наступних рівнів (таблиця 2).

Поява в останні роки досить великої кількості різного роду досліджень у сфері регіональної економіки свідчить про те, що інтерес до регіонального розвитку, до соціально-економічного районування території характерний не тільки для розвинених країн, але й країн, що розвиваються. Були цікаві й успішні розробки в цій області й у колишньому СРСР. Однак найбільших досягнень у вивченні регіональної економіки добилися вчені Європи й США.

Таблиця 2

Структура економічних відносин регіону на різних рівнях

Мегарівень (відносини регіон-іноземні господарюючі суб'єкти)	Регіон стає частиною світової економічної системи на основі переносу тієї чи іншої фази процесу виробництва суспільного продукту з території даного регіону за кордон і навпаки. Володіє відносною самостійністю в економічних відносинах мегарівня, обумовленою необхідністю послання інтересів регіону с національними інтересами, корелюючими з загальними задачами функціонування національної економіки
Макрорівень (відносини держава-регіон)	Регіон – субординована по відношенню до національної держави система, об'єкт регіональної політики, частина національної економіки країни.
Мезорівень (відносини регіон-держава; регіон-регіон)	Регіон – територія в рамках затвердженого кола повноважень, суб'єкт загальнодержавних процесів і мезоекономічних відносин, що утворився в результаті територіально-галузевого поділу праці, метою функціонування якого є відтворення умов життєдіяльності соціуму завдяки мобілізації ресурсів, що є в їх розпорядженні.
Мікрорівень (відносини регіон-господарюючі суб'єкти регіону; регіон-органи місцевого самоврядування)	Регіон інтегрує відтворюючі процеси, що відбуваються на рівні суб'єктів мікроекономіки в єдиний регіональний відтворювальний процес.

Поняттю «регіон» приділяється багато уваги й у сучасній географічній і містобудівній літературі. Найбільш часто вживаними критеріями для формування поняття «регіон» є: соціологічні (норми спілкування, поведінки); географічні (розташування, обсяг території й кількість населення); виробничо-функціональні (специфіка пріоритетних видів діяльності); інженерна облаштованість території (характер забудови об'єктів виробничої діяльності, житла й обслуговування). Така різноманітність критеріїв ускладнює повне розкриття сутності регіону в одному визначенні. Адже регіон повинен розглядатися одночасно і як елемент територіальної організації національної економіки, і як елемент системи розселення, і як елемент соціальної організації суспільства.

Незважаючи на різні тлумачення поняття «регіон», усі вони мають загальний фундамент, обумовлений економіко-територіальним поділом країни. Однак, на наш погляд, поняття «регіон» необхідно розглядати значно ширше, а саме як економічну категорію, що характеризується наступними факторами:

регіон — невід'ємна частина економічної системи країни, пов'язана з нею складними й взаємозалежними відносинами, а також приваблива власними трудовими, природними, економічними, фінансовими й іншими ресурсами [2, с. 215];

регіон — складна сукупність взаємин його економічних суб'єктів, що формує баланс ринкового попиту та пропозиції і сприяє максимізації соціально-економічного ефекту [3, с. 89];

регіон — самостійна еколого-економічна система, у рамках якої реалізуються відносини між людьми із приводу території проживання як найважливішого об'єкта, що забезпечує нормальні умови існування людини.

Таким чином, узагальнюючи викладені вище підходи до визначення аналізованого поняття можна затверджувати, що під регіоном прийнято розуміти цілісну економічну систему зі своїми структурою, функціями, зв'язками із зовнішнім середовищем, історією, культурою, умовами життя населення. Ця система характеризується: високою розмірністю; великою кількістю взаємозалежних підсистем різних типів з локальними цілями; багаторівневою організацією управління; ієрархічністю структури; значним запізнюванням координуючих впливів при високій динамічності її елементів; неповною визначеністю станів її окремих елементів.

Література

1. Данилишин Б. М. Соціально-економічні проблеми розвитку регіонів / Б. М. Данилишин, Л. Г. Чернюк, М. І. Фашевський; за ред. Б. М. Данилишина. — Черкаси: ЧДТУ, 2006. — 315 с.
2. Хвесик М. А. Стратегія соціально-економічного розвитку регіону (на прикладі Волинської області): монографія / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач, Н. В. Вишневська, Ю. М. Хвесик. — К.: Кондор, 2004. — 376 с.
3. Бандур С. І. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика / С. І. Бандур, Т. А. Заяць, І. В. Терон. — К.: РВПС України НАН України, ТОВ «ПРИИТ ЕКСПРЕС», 2002. — 250 с.